

Ma'naviy qadriyatlarning tiklanishi va rivojlanishida islom dinining ahamiyati

Andijon Davlat Pedagogika Instituti

Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi

(ma'naviyat asoslari) magistratura

2-kurs magistranti: **Usmanov Azizbek DJo'raevich.**

Annotatsiya: ushbu ilmiy maqolada hozirgi davrda milliy ma'naviy qadriyatlarimiz haqida ilmiy qarashlarini bayon etilgan. Shuningdek islom dinining ahamiyatiga ham to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, qadriyat, kelajak avlod, umumxalq bayramlari.

O'zbekiston o'z milliy mustaqilligi tufayli milliy urf-odatlari, diniy qadriyatlari tiklandi. «Navro'z» bayramidan diniy tamg'a olib tashlandi. Ma'naviy hayotimizdagi diniy bayramlar, hayit kunlari respublikamizda umumxalq bayrami sifatida nishonlanib kelinmoqda. Ma'naviy hayotda islom dinining alohida o'рни bor. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning 1992 yil 7 martdagi farmoni bilan Vazirlar Mahkamasi xuzurida din ishlari bo'yicha qo'mita tashkil qilindi. 1992 yil 27 martda O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning «Ro'za hayitini dam olish kuni deb ehlon qilish to'g'risida»gi Farmoni qabul qilindi. O'zbekistonda 16 ta konfessiya mavjud bo'lib, 3 mingga yaqin diniy tashkilotlar faoliyat yuritmoqda. Davlat ular bilan o'zaro munosabatda, o'z dunyoviy xususiyatini hisobga olgan holda quyidagi tamoyillarga asoslanadi. Bu tamoyillarni O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning Islom Karimov «O'zbekiston: 21 asr bo'sag'asida...» asarida ko'rsatib bergan edi. Bular:

- 1) Dindorlarning diniy tuyg'ularini xurmat qilish.
- 2) Diniy ehtiqotlarni fuqarolarning yoki ular uyushmalarining xususiy ishi deb tan oilish.

3) Diniy qarashlarga amal qiluvchi fuqarolarning ham, ularga amal qilmaydigan fuqarolarning ham xuquqlarini teng kafolatlash hamda ularni taqib qilishga yo'l quymaslik.

4) Ma'naviy tiklanish, umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni qaror toptirish ishida turli diniy uyushmalarning imkoniyatlaridan foydalanish uchun ular bilan muloqat qilish yullarini izlash zarurati.

5) Dindan buzg'unchilik maqsadlarida foydalanishga yo'l qo'yib bo'lmasligini ehtirol etish kabilar.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 31-moddasida bayon etilganidek, Hama uchun vijdon erkinligi kafoatlanadi. Har bir inson xohlagan dinga ehtiqod qilish yoki xech qaysi dinga ehtiqod qilmaslik xuquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l quyilmaydi. Anna shu modda asosida 1998 yil 1 mayda Oliy Majlis XI sessiyasida «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar tug'risida»gi qonunning Yangi tahriri qabul qilindi.

Bugungi kunda O'zbekistonning mustaqilligini mustahkamlash, uning xavfsizligini ta'minlash demokratik, fuqarolik jamiyati qurishning muhim shartlaridan biridir. Lekin dindan, Ayniqsa islom dini qadriyatlarini tug'ri tushunmaslik natijasida hududimizda diniy ekstremiz, fundamentalizm, vaxobiylik xizbu taxrir kabi oqimlar paydo bo'lib, o'tish davrida ayrim qiyinchiliklarni bo'rttirib ko'rsatib, mamlakatimizning dunyoviy davlat yo'lidan borishiga qarshi bo'lgan oqimlar yuzaga keldi, ular mamlakatimizni islomiy davlat qurishni targ'ib qilmoqdalar. Masalan, 2005 yil 12-13 may kunlari Andijon shahrida yuz bergan qo'poruvchilik harakatlarida o'zlarini islom homiylari qilib ko'rsatgan akromiylar to'dasining qilmishlari xunrezliklarga sabab bo'ldi. Davlatimiz uning oldini olib, yoshlar orasida bunday oqimlarga kirib qolmaslik uchun targ'ibot ishlarini kuchaytirmoqda.

Milliy o'zlikni anglash aynan ma'naviy qadriyatlarni o'zlashtirish, o'z xalqining tarixi, madaniy merosini o'rganish, bugungi holati va ertangi istiqbolini aniq tasavvur etishdan boshlanadi.

Milliy ma'naviy qadriyatlar ko'p asrlik tarixga ega. O'zbekistondagi tarixiy obidalar, madaniy yodgorliklar yo urf-odat va marosimlarni tahlil qilish, bularning paydo bo'lishi juda qadim zamonlarga borib taqalishini ko'rsatadi. Masalan, «Avesto» bundan 2700 yil muqaddam 12 ming mol terisiga oltin xarflar bilan bitilgan bu asar paydo bo'lishi uchun undan avval ham kamida necha ming yillik davr o'tganligi, teran hayotiy tajriba va hikmatlar to'planganligi, shubhasiz. Bu asar yuksak madaniy hayot, falsafa va fan, hottotlik va mushtariylik rivojlanishi natijasida yaratilganligi uchun ham shu paytgacha o'z qimmatini yo'qotmadi.

Davrlar o'tishi bilan milliy ma'naviy qadriyatlar ham o'zgarib, rivojlanib, yangilanib, boyib boradi. Zamon ruhiga va taraqqiyot talablariga mos kelmay qolgan mehyor va talablar inkor etiladi. Yangicha tasavvur va yondashuvlar, fazilat va odatlar hayotga kirib keladi.

XXI asr boshiga kelib axborot texnologiyalari tufayli globallashuv jarayoni yangi bosqichga ko'tarildi. Bu sharoitda milliy qadriyatlarga chetdan bo'ladigan tahsir beqiyos darajada zo'rayadi. Bu tahsir, bir tomondan, milliy madaniyatlarning boyishi, qadriyatlarning qayta baholanishi va yuksalishiga, ikkinchi tomondan esa, millatning ruhiyati va qadriyatiga yot bo'lgan odat va harakatlarning kirib kelishiga sabab bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Karimov «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida» asarida xalqning madaniy qadriyatlari, madaniy merosi ming yillar mobaynida Sharq xalqlari uchun qudratli ma'naviy kuch bo'lganligiga alohida ehtibor berdi.

Bunda 1) sobiq mafkura tazyiqini; 2) ma'naviy va madaniy merosni tiklash O'zbekiston davlati siyosatida muhim vazifa sifatida belgilab olinganligini chuqur o'rganish, yoshlarning unga ehtiborini jalb etish muhim.

Jamiyatda ma'naviy qadriyatlarni tiklashga milliy-ma'naviy jarayoni sifatida qarashda quyidagi jihatlarga ehtibor berish lozim:

- 1) Xalqimiz istiqbol tufayli siyosiy mustaqillikni qo'lga kiritganligi.
- 2) O'z taqdirini o'zi belgilashning chinakam egasi bo'lganligi.

3) O'zining ma'naviy-tarixiy ildizlarini o'rganish imkoniyati yuzaga kelganligi, ammo uning juda murakkab jarayonlarda amalga oshirilayotganligi.

4) Mustaqillikning dastlabki yillarida «siyosiy, madaniy ekstremizm xavfi» tug'ilishi mumkinligining hisobga olinganligi respublikada mustaqillikni saqlab qolishda, barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyatini chuqurroq, atroflicha, aniq misollar yordamida yoritish o'zining amaliy ahamiyatiga ega.

Ma'naviy va diniy qadriyatlarimiz tarixan uyg'un holda rivojlanib takomillashib borgan. Ayniqsa, ma'naviy qadriyatlar rivojida an'anaviy islomning o'ziga xos o'rnini bor. Insoniy fazilatlarning eng yuqori cho'qqisi, shubhasiz, odob durdonalaridir. Xususan, bugungi kunda komil insonni kamol toptirishda ma'naviy qadriyatlarning ahamiyati beqiyos.

Bu borada, millatimizning ma'naviy qadriyatlari haqida gap ketganda uzoq asrlar qa'rida yuzaga kelgan, vatanparvarlik, do'stlik, tinchliksevarlik, mehmondo'stlik, mehnatsevarlik, muruvvat, andisha, or-nomus, halollik, mehr-oqibat, birodarlik va ahil qo'shnichilik munosabatlari kabi ezgu insoniy fazilatlarni alohida ayd etish lozim. Mintaqamizda o'n asrdan ortiq mavjud bo'lib kelayotgan islom dini xalqimizning ana shunday beqiyos ma'naviy qadriyatlarida chuqur aks etib turadi.

Shu o'rinda bitta nozik nuqtaga e'tibor qaratish zarur. Nafaqat yurtimizda, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasida deyarli ming yildan beri islom dini bilan bog'liq qadriyatlarimiz hanafiy mazhabi asosida shakllanib kelgan. Hanafiy mazhabining bag'rikenglik tamoyillari shariatga zid bo'lmagan milliy urf-odat va an'analarni saqlanib qolishdagi o'rnini beqiyos. Biz hozirda faxrlanib yodga oladigan ajdodlarimizning aksari mana shu mazhab vakillari bo'lganlar. Demak, ayta olamizki, milliy va diniy qadriyatlarimiz qatorida hanafiy mazhabi an'analari ham o'ziga xos o'ringa ega. Hozirda, yurtimizga chetdan kirib kelayotgan, xalqimizning asrlar davomida shakllangan e'tiqodiga zid bo'lgan turli begona diniy oqim va fiqohlar nafaqat muqaddas dinimizga, balki, bevosita ma'naviy qadriyatlarimizga ham tajovuz ekanini anglab yetishimiz kerak. Yurtimizda Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari kabi buyuk ajdodlarimizning bebaho ma'naviy merosini, xususan, hanafiy

mazhabi ulamolarining merosini hamda moturidiylik aqidaviy ta'limotini o'rganish va targ'ib qilish markazlari faoliyatiga bejiz asos solinmadi. Demak, to'laqonli ishonch bilan ayta olamizki, hanafiy mazhabi va moturidiylik ta'limoti – xalqimizning ma'naviy qadriyatlari bilan mujassamdir. Nafaqat bizning, balki mintaqimizdagi qardosh va dindosh xalqlarning ham muqaddas qadriyatidir. Hanafiy mazhabi an'anasiga zid oqimlar va firqalarning g'oyalarini tarqatish milliy ma'naviyatimiz va qadriyatlarimizga tahdid, deb qaraladi.

Ta'kidlash jozki, mehmondo'stlik, o'zaro hurmat-ehtirom, ota-onaning haqlarini ado etish, ijtimoiy hamkorlik, qarindosh-urug', qo'ni-qo'shnilar, xususan, jamiyatdagi ehtiyojmand qatlamlarga ko'maklashish xalqimizga xos ezgu fazilatiga aylangan. Jahonda kechayotgan koronavirus pandemiyasining eng og'ir pallasida xalqimizning jipsiligi va ahilligi, o'zaro yordamlashishga doimo tayyorligining jonli guvohi bo'ldik. Agar biz g'arbdan kirib kelayotgan individualizmga yon berib, millatimizga xos bo'lgan jamoaviylik tamoyillarini yo'qotib qo'yganimizda natija qanday bo'lar edi?

Demak, bugungi rivojlangan jamiyatda, xususan, globallashuv davrida ma'naviy qadriyatlarning o'rnini beqiyos. Bu isbot talab qilmaydigan haqiqat. Ma'naviy qadriyatlarimizni asrab-avaylash, targ'ib qilish bugungi jamiyatning dolzarb va ustivor vazifalaridan ekanligi bejiz emas. Ammo, kezi kelganda aytish kerak – bugun ijtimoiy hayotda mavjud ayrim illatlarni “o'zbekchilik” deb xaspo'shlanishi mutlaqo o'rinsiz holatdir. Dabdabavozlik, moddiyatparastlik, har qanday ishda kimo'zarga berilib ketish, riyokorlik, xo'jako'rsinchilik, jinoyat botqog'iga botirib yuboruvchi tanish-bilishchilik va korrupsiya kabi illatlar millatni va xalqni tanazzulga yetaklaydi. “Topayaptimi qandini ursin” deyish, “uzumini yeb, bog'ini surishtirmaslik” milatning ofati bo'lib xizmat qiladi. Pul topgan, mol topgan obro'li bo'lavermaydi, qayerdan qay yo'sinda topgan, nimaga sarflayapti, birovning haqqini yeb, o'zini harom-harishga urgan kimsa kabi kishilardagi salbiy illatlar yuzasidan jamoatchilik nazorati o'rnatilishi darkor. Xususan, fuqarolik jamiyatining muhim asoslaridan biri jamoatchilik nazoratining mavjud bo'lishidir. Odamlar bunday holatlarga befarq va loqayd bo'lmasliklari, eng asosiysi xayrixoh bo'lib qolmasliklari shart.

Xulosa qilib aytganda, globallasuv jarayonida texnologik rivojlanish bilan birga ma'naviy qadriyatlar ham jamiyat a'zolari uchun suv va havodek zarur. Zero, bugungi rivojlangan davrda jamiyat ma'naviy qadriyatlarsiz ruhan va ma'nan kemptik holatga tushib qoladi. Har qanday jamiyatda axloqiy me'yorlarning ahamiyati beqiyos.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faolyatimizga berilgan eng oliy bahodir. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
2. Mirziyoev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. –Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
3. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021.
4. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.: Ўзбекистон. 1996. 34 б